

Tristan Gooley

**DOĞANIN
İŞARETLERİNİ
OKUMANIN
KAYBOLMUŞ
SANATI**

DESTEK YAYINLARI: 1029
ARAŞTIRMA: 248

TRISTAN GOOLEY / DOĞANIN İŞARETLERİNİ OKUMANIN KAYBOLMUŞ SANATI
ORİJİNAL ADI: THE LOST ART OF READING NATURE'S SIGNS

Copyright © Tristan Gooley, 2014

Image p.136 top © Shutterstock.com; All other illustrations © Neil Gower

First published in the UK as The Walker's Guide to Outdoor Clues and Signs by Sceptre, 2014

Excerpt from What the Robin Knows: How Birds Reveal the Secrets of the Natural World by Jon Young. Copyright © 2012 by Jon Young. Reprinted by permission of Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. All rights reserved.

"First published in Great Britain in 2014 as The Walker's Guide to Outdoor Clues and Signs: Their Meaning and the Art of Making Predictions and Deductions by Sceptre."

© Bu kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumaloğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Çevirmen: Sinan Terek
Editör: Özlem Küskü
Redaksiyon: Zeynep Atayman
Çizimler: Neil Gower
Sayfa 150 resim: © Shutterstock.com
Kapak Tasarım: Işıl İlgt Şimşek
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Kasım 2018 (2.000 Adet)

3.-5. Baskı: Kasım 2019

6.-11. Baskı: Kasım 2020

12.-13. Baskı: Şubat 2021

14. Baskı: Haziran 2021

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-507-6

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42 – Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com – info@destekyayinlari.com
[facebook.com/DestekYayinevi](https://www.facebook.com/DestekYayinevi)
twitter.com/destekyayinlari
[instagram.com/destekyayinlari](https://www.instagram.com/destekyayinlari)

Deniz Ofset – Çetin Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

Tristan Gooley

DOĞANIN İŞARETLERİNİ OKUMANIN KAYBOLMUŞ SANATI

*Yolunuzu bulurken doğanın ipuçlarını kullanın,
havayı tahmin edin, suyu bulun, hayvanları izleyin
ve diğer unutulmuş yetenekleri hatırlayın...*

Çevirmen: Sinan Terek

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	9
1 BAŞLARKEN	13
2 YER	16
3 AĞAÇLAR	50
4 BİTKİLER	84
5 YOSUNLAR, ALGLER, MANTARLAR VE LİKENLER ...	113
6 KAYALAR VE YABANI ÇİÇEKLER ARASINDA BİR YÜRÜYÜŞ	123
7 GÖKYÜZÜ VE HAVA DURUMU	129
8 YILDIZLAR	166
9 GÜNEŞ	197
10 AY	207
11 BİR GECE YÜRÜYÜŞÜ	219
12 HAYVANLAR	227
13 DAYAK İLE BİR YÜRÜYÜŞ	255
14 ŞEHİR, KASABA VE KÖY.....	273
15 GÖRÜNMEYEN YILANLARLA BİR ŞEHİR YÜRÜYÜŞÜ	293

16 KIYILAR, NEHİRLER VE GÖLLER	300
17 KAR VE KUM	315
18 DAYAK İLE BİR YÜRÜYÜŞ	321
19 ENDER VE OLAĞANÜSTÜ	343
20 KEŞİFLERİMİZ	357
21 GÖRÜNMEZ ALET KUTUNUZ	360
EK-I	367
EK-II	380
EK-III	384
EK-IV	386
TEŞEKKÜRLER	389
YAZAR HAKKINDA	391

OKURA NOT

Neredeyse yirmi yılımı, İngiltere'nin ormanlarında, köylerinde, kasabalarında, sahillerinde yürüyerek geçirdim. Seyahatlerimde, doğanın içine gizlenmiş, daha yakından incelendiğinde çevreyi daha derin bir şekilde anlamamızı sağlayan ve doğaya yönelik ipuçlarını ortaya koyan yüzlerce işaretin (güneş, ay, yıldız, gökyüzü, bitkiler ve hayvanlarla ilgili) notunu aldım.

Bahsedeceğim hayvan ve bitkilerin çoğu yeryüzünde hâlâ varlıklarını sürdürüyor olsalar da, okur kaçınılmaz olarak bunlardan bazılarını tanımayacaktır. Bu kitapta, okurların işaretleri rahatça anlayabilmeleri için, benim gibi, zamanının çoğunu doğayı dikkatli bir şekilde gözlemleyerek geçiren, Kuzey Carolinalı bir etnobotanist olan Marc Williams'ın çalışmalarından aldığım yardımlara da yer verdim.

Şunu da itiraf etmeliyim ki dış dünyanın bize sunduğu ipuçlarından en çok hoşuma gidenler, evimden uzaktayken öğrenmiş olduklarımdır. Borneo ve Sahra Çölü gibi uzak bölgelere seyahat ettim; buralarda, araziye okumak, eski geleneklerini öğrenmek için Dayak ve Tuareg'de yürüdüm. Dünyanın gizemli görünen kavram ve ilkelerinin sırlarını çözüp doğayı ve bize verdiği işaretlerin anlamlarını kavradıkça, yaşadığımız kara parçasına bakış açım değişti. Hayal edemediğim, daha derin bir anlayış ve hayranlıkla bakmaya başladım çevreme. Her şey çok daha fazla mana kazandı.

Son olarak, dış dünyayı keşfetmek için yola çıkmış kişilere tür belirleme konusundaki notum şudur: Bu kitabı yazarken yürüyüşlerimin çoğunda faydalandığım gibi birer kılavuz taşımalarını

öneriyorum. İnternet bu konuda çok zengin bir kaynak. Siz kendi ipuçları koleksiyonunuzu oluştururken, size yardımcı olacak sayısız uzman web sitesi var ve ben de her zaman kendi web siteme (naturalnavigator.com) yeni resimler ve malzemeler ekliyorum.

GİRİŞ

On yıl önce Brittany’de sahil boyunca yürüyerek yorucu bir seyahatin yorgunluğunu üzerimden atmaya çalışıyordum. Sahildeki şık otellerden birinden çıkan genç bir çift yolun karşısına geçip yanıma geldi. Mayo seçimlerinden, saç şekillerinden ve beden dillerinden Avrupalı oldukları izlenimini verdiler. Biraz sohbet ettikten sonra İtalyan olduklarını anladım.

Çift, denizin dalgası ayaklarının üzerinden geçerken bir anda irkilerek bu noktada birçok insanın yaptıklarını yaptılar: Bilinçsizce mücevher ve değerli eşyalarını kontrol ettiler. Her ikisinin sağ eli de sol parmaklarının üzerindeki yüzüklerinin üzerine gitti ve bu da benim onların nikâh yüzüklerini fark etmeme neden oldu. Yaşları ve otelin lükslüğü göz önüne alındığında, orada muhtemelen balayında olduklarını tahmin etmek benim için zor olmadı.

Bu çiftin genel bir resmini, gözlem ve mantıksal düşünceye dayalı sayısız dedektif hikâyesi seyretmiş biri olarak, oldukça bildik, basit çıkarım teknikleri kullanarak, on saniyeden daha kısa sürede çektim diyebilirim. Bu basit düşünce süreçleri, yabancıları bu şekilde analiz etmeyi örnekleyen, meşhur kurgusal dedektiften esinlenilerek “Holmes Yöntemi” olarak ün kazanmıştır. Günün sonuna doğru, aynı çifti bir kez daha gördüm. Sahilde ateş yakmaya çalışıyorlardı. Sahilde, kuşlar, kayalıklardaki likenler, böcekler, bulutlar, güneş ve ay da dahil olmak üzere izleri kullanarak, güneşin kırk dakika içinde batacağını, gökyüzünün kısa süre içinde bulutlanacağını anladım. Yağmur yağacaktı ve gelgit olacaktı.

Çift, ateşin yanında bir gece planlarken, denizin ve gökyüzünün başka planları vardı. Planları bozulacak ve oradan erken ayrılmak zorunda kalacaklardı. O gece olaylar bu şekilde gerçekteşemeseydi, belki birkaç gökbilimci hayal kırıklığına uğrayabilirdi ama genç bir balayı çifti çok mutlu olmuş olurdu.

Sahilden uzaklaştım. O gece kumsalda ne yaptıklarını tam olarak söyleyemem. Çıkarım gücümüz tahmin ettiğimiz limitlerin çok daha ötesinde olsa da sınırlarımız olduğu kesin. Doğrusunu söylemek gerekirse, doğayı tahmin etmek ve bu konuda çıkarımlarda bulunmak konusuna pek fazla odaklanmıyoruz ama bu özelliğimiz değişmek üzere.

Yirmili yaşlarımın ortalarında işlerimin arasında yürüyüşler yapmak için büyük bir istek duyardım. Benzer bir ihtiyaç hissetten arkadaşım Sam ile o dönemde tanıştım. Tartışmamızın ikinci dakikasında, İskoçya'dan Londra'ya yürümek doğru bir fikir gibi göründü, üçüncü dakikada Glasgow'dan Londra'ya yürümeyi kararlaştırmıştık bile. Günde yaklaşık yirmi milin üzerinde bir ortalama yakalayarak, güzelliklerin ve çirkinliklerin eksik olmadığı bir yol çizip Britanya'yı ortadan ikiye keserek beş haftalık bir yol kat ettik ve Londra'ya geldik.

O yürüyüşün özellikle bir gününü çok hoş hatırlıyorum. Yolculuğumuzun üçüncü haftasına girmiştik ve Kuzey İngiltere'nin Peak bölgesinde bir tepeye çıkmaya başladığımızda, ufukta bir çift karanlık siluet belirmişti. Birkaç dakika sonra, yaklaşmakta olanların ciddi yürüyüşçüler olduklarını görebiliyorduk. Ya da yaklaşmakta olanların, ciddi bütçeli yürüyüşçüler olduklarını görebiliyorduk desem, daha doğru olacak. Kıyafetlerine bakılırsa biraz para harcamış gibi görünüyorlardı.

Üzerlerinde öyle bir donanım vardı ki; pırl pırl parlayan yürüyüş kostümlerini, botlarını anlatmam imkânsız. Yürüyüş batonları bizim sırt çantalarımızdan daha pahalı görünüyordu. Aralarından, tecrübeli olduğu izlenimi veren iki yürüyüşçü bize doğru yaklaştı, üzerimizdeki şort, tişört ve 19 poundluk botlarımıza baktı ve "Bu

kılıkta yukarıya çıkmayı düşünmüyorsunuz herhalde” dedi. Bir çift şapşal gibi görüldüğümüzü söyleseler de herhalde aynı etkiyi yaratırlardı. Meraklı bir gülümseme ile cevabımızı beklediler.

“Nereden geliyorsunuz?” diye sordular.

“Glasgow” dedik Sam ile aynı anda. “Hayret” der gibi dudak büktüler. Sessizce arkalarını döndüler ve herkes yoluna gitti. Neydi yani bu şimdi?

Yıllar boyunca rastladığımız yürüyüş kitaplarının çoğu emniyet ve ekipmana dikkat çekiyorlardı. Doğru, ben bu kitapların hakkını veremedim çünkü onları okuyarak ölmek yerine yürüyerek ölmeyi tercih ediyordum. Sizin de bu kitapta göreceğiniz gibi, bu yazdıklarım, yıllar boyunca deneyimlediğim bir teoridir.

Bu kitapta, sizin zaten yürürken doğru çorabı giyeceğinizi varsayarak güvenlik konusunda fazlaca söz söylemeyeceğim. Eğer gece buz tırmanışa meraklı birisi iseniz muhtemelen yürüyüş kitapları okumuyor olacaksınız ve tahminimce yolunuzu bulmanız için kitaptan daha fazla şeye ihtiyacınız olacaktır. Birkaç istisna dışında, size güvenlik ile ilgili söyleyebileceğim şey üç kelimeden ibarettir: Lütfen aptallık etmeyin!

Bununla birlikte, herkesin belirli işler için doğru aletlere ihtiyacı var. Ekler bölümünde mesafeleri, yükseklikleri, açıları ve benzeri konuları incelemek için bir dizi yöntem bulacaksınız. Bunların hiçbiri herhangi bir şey satın almayı veya bir şey taşımayı gerektiriyor, ancak yine de oldukça yararlı.

Yürüyenlere yönelik çoğu rehber kitap, okuyucuya belirli bir konum hakkında bilgi verir. Bu kitap onlardan değil. Bunun yerine neredeyse her alanda yürümek için uygulanabilecek teknikleri ortaya koyuyor ve yürüyüşün parçalarının toplamından daha ilginç olmasını sağlamak için bu teknikleri nasıl birleştirilebileceğini gösteriyor. Bu tekniklerin Avrupa'nın yanı sıra İngiltere ve İngiltere'nin de bulunduğu kuzey ılıman bölgede ve ABD'de iş göreceğini söyleyebilirim.

Bu, dış dđnyadaki ipuçlarını ve işaretleri izleyerek öngörülü olmayı ve çıkarımlar yapmayı sağlayacak bir kitaptır. Kitabın amacı yryşlerinizi, uzun veya kısa olmasından bağımsız olarak, daha ilginç bir hale getirmektir. Beğeneceğinizi umuyorum.

Tristan

1

BAŞLARKEN

Bir koku bir treni nasıl görünür yapabilir?

Bir ufak ipucu, kuşatılmış olduğunuz çevre hakkındaki düşüncenizi tamamen değiştirebilir. Soğuk bir sabah, bayıltıcı bir duman kokusu içinde yürümekte olduğunuzu hayal edin. Bununla birlikte, yangın belirtisi göremiyorsunuz. Bundan nasıl bir sonuç çıkarabileceğinizi kendinize sormanızı istiyorum. Şimdi okumadan önce bir dakika düşünün.

SOĞUK BİR SABAH DUMANI KOKLAMAK

Soğuk bir sabah, havada duman kokusu alabiliyorsanız, muhtemelen ısı döngüsü içinde, sıcak havanın serin havayı yüzeyde tutmak için yükselmesiyle oluşan bir değişimden bahsetmek mümkündür. Fabrikalardan ve evlerden çıkan duman yere yakın katmanlarda sıkışmakta, sıcak katın altına yayılmakta ve havaya bir duman kokusu vermektedir.

Sıcaklık değişimi olduğu zamanlar, bir “sandviç efekti” meydana gelir ve ses, ışık ve radyo dalgaları, havanın serin tabakası ile zemin arasında sıkışır.

Bu koşullarda sesler daha fazla yol alabilir ve daha fazla duyulabilir. Bu sebeple normalde duymadığınızı havaalanlarının, trenlerin, yolların sesleri daha kolay duyulabilir olur. Yakınlarda çok

yüksek sesler varsa, bu efektler daha dramatik olabilir. Böyle bir etkinin şiddetli bir örneği geçen yüzyılın ortasında gerçekleşti.

Bir patlama, “şok dalgası” olarak isimlendirilen aşırı bir ses yaratabilir. 1955’te Rusya’daki en eski nükleer silah testlerinden birinde, inversiyon tabakasına rastlayarak dönen ve Semipalatinsk’teki bir binayı devirip üç sakini öldüren bir şok dalgası yaşanmıştır.

Işık bir inversiyon esnasında kırılır ve ışınların olağandışı bükülmesi optik illüzyonlara neden olabilir. Normal atmosfer koşullarında, çok uzak nesnelere kısalmış ve ezilmiş görünürler; bu yüzden günbatımında ezilmiş şişman bir güneş görüyoruz. Bir inversiyon olur ve nesnelere dikey olarak gerilmiş gibi görünür. İtalyanca takma adıyla “Fata Morgana” olarak bilinen bu garip serap türünde bir optik illüzyondur. Bir Fata Morgana, uzaktaki bir cisme bakarken sanki bir su yüzeyinden yansımış gibi, cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu olarak bilinir: Köprüler ve tekneler suyun üzerinde ters durur gibi görünürler. Bu tip ters kırılma etkisi, güneşin batışı esnasında bir anlık yeşil ışık patladığında, “yeşil flaş” olarak bilinen nadir fenomeni görme şansınızı artıracaktır.

Radyo dalgaları, özellikle de FM radyodan aşına olduğumuz VHF dalgaları, ses dalgaları aynı şekilde bir yol izleyecek, hatta daha da ilerleyebilecektir. Bu dalgalar atmosfere dağılmak yerine, sandviç katmanında yolculuklarına devam eder ve bu sayede yüzlerce kilometre uzakta olan istasyonları dinlemek mümkün hale gelir. Bu teknik radyo jargonunda “troposferik kanallama” olarak bilinir ve internet bunu basitleştirmeden çok önce uzaktaki istasyonları almak için yaygın olarak kullanılmıştır. Kış havasındaki duman kokusu, Soğuk Savaş döneminde Demir Perdenin pek çok telefon konuşmasını gizlice dinlemesine yol açmıştır. Bu koşullar, özellikle kıyı şeridinde parazite neden olabilir çünkü normal olarak güvenli bir mesafede olan istasyonlar bile çakışmaya başlar. Bu parazit, radyo dalgalarının karışmasına neden olur.

İnversiyon sırasında, akşam veya sabah sis olasılığı yüksektir. Sıkışan duman ve sis yeterince yoğunsa bu, dumanlı sislenmeye

neden olabilir. 1952'de sıcaklık değişimi korkunç bir sislenmeye yol açmış ve bu durum solunum problemlerinden dolayı Londra'da 11,000'den fazla kişinin ölümüne neden olmuştur.

Bir sıcaklık değişimi ilginç bir meteorolojik fenomendir, ancak çok sağlıklı değildir ve normalde çok uzun sürmemesi bir şanstır.

Basit bir koku, bizi olağanüstü bir yolculuğa çıkabilir. Sezgi ve düşünce, gözlem ve çıkarım, bu basit iki adımlı süreç, zihni uyuşuktan kıpırdanmaya geçirecek dönüştürücü bir anahtardır. Biri diğeri olmadan çalışamaz; beynimiz harika çıkarımlar yapabilir, ancak duyularımız ve sezgilerimizin yardımına ihtiyacı vardır. Bu simbiyotik bir ilişkidir; beyin duyu olmadan kördür ve duyular beynin bu meraklı yapısı olmadan tembelleşir. Neyse ki beynin görevi eğlenceli bir dizi soru getirir. Hangi yöne bakıyorum? Hava nasıl olacak? Ne kadar uzaklıkta? Sıcaklık nedir? Kaç yaşında? Bundan sonra ne göreceğim?

Bu tip basit sorular, kokular, tonlar, renkler ve şekiller gibi duyarları ve zihni birlikte çalıştıran ipuçlarıyla cevaplandıkları takdirde doğa, yürüyüşçüler için ayrı bir değer kazanır. Burada adil bir uyarı yapılmalıdır: Bu herkes için keyifli olmayabilir. Herkesin böyle çıkarımlar yapmaktan hoşlanması beklenemez. Pek çok çeşit yürüyüşçü vardır. Bazıları sadece yürümek için yürür. Akıllarını başka şeylerle meşgul etmek istemeyebilirler ve bunun yanlış bir yanı yoktur. Ancak, zihinlerinin bacaklarıyla esnetilmesini hissetmekten hoşlanan geniş bir grup olduğunu da biliyoruz ve bu kitap onlar için yazılmıştır.

Doğanın unsurlarını tanıdıkça, olağanüstü açık hava deneyimleriyle karşılaşma şansınız ve şükran duygunuz artacaktır. Ama önce, temel oluşturmak gerekmektedir.

2

YER

Çamurun rengi ne anlama gelir?

Herhangi bir yürüyüşün başında, yürünecek zemini anlamak için, doğal tüm paterni şöyle bir gözden geçirmek iyi bir fikirdir. İster Doğu Angliâda, ister Himalayalarda olun, oyun aynı oyundur, hiçbir şey fark etmez. Bir peyzaj içinde ipuçları bulmak, ona gerçekten iyi bakmakla olur. Aksi taktirde imkânsızdır. Çoğu insan başlangıç olarak, bunu kolaylıkla ilgili bir harita ile bulur, ancak kitabın sonuna kadar göreceğimiz gibi, araziyi bizim için mantıklı kılan harita değil, haritayı oluşturacak olan arazinin özellikleridir. Unutulmamalıdır ki insanoğlu binlerce yıl boyunca dünyayı bir haritanın yardımı olmadan dolaşmıştır.

Kurslarımda, fırsat buldukça, çevremizi doğru gözlemlemenin önemini göstermek için basit bir alıştırma yaparım. Bir tepenin üstündeyken bir gruba yürüyüşümüzde nasıl büyük bir değişim deneyimlemeyi beklediklerini sormuştum. Birkaç endişeli yüz havadaki olası korkunç değişiklikleri bulabilmek için gökyüzünü taradı, sonra hiçbirini bulamayınca, boş bir yüz ifadesine büründü. Sonra gruptan, çevrelerinde her yöne bakarak görebilecekleri peyzaj özelliklerinin bir listesini vermelerini istedim.

“Bir çiftlik evi, ormanlık alanın kenarı, iki tepe, sahil şeridi, uzak bir radyo direği, üç patika, bir ateşten yükselen bir duman, bir kasabanın kenarı, bir yol, bir duvar...” Bu liste ben onlara süre verdikçe uzar gider.

Sonra on dakika yürüdük ve tepenin üst kısmında olduğumuzdan gidebileceğimiz tek bir yol vardı: Aşağı. Çok mütevazı bir vadinin dibindeki ormanlık alana adım attığımızda gruptan, her yönden bakarak görebilecekleri peyzaj özelliklerini tekrar listelemelerini rica ettim.

“Her iki yönde yokuş yukarı... ağaçlar... Hepsi bu.”

On dakika sonra çevremizde görebileceklerimiz bir ziyafet sofrasından kıtlığa dönüşmüş olur. Kıtlık demek pek de doğru değil aslında. Bu yetersiz ikinci gözlemin de aslında çok fazla potansiyel barındırdığını daha sonra Dayak ve Borneo kabilelerini gördüğümüzde anlayacağız. Ancak şimdi, hal böyleyken, en azından şunu öğrenebiliriz; anlamamız gereken en önemli şey bir manzaranın görünüm güzelliğinden çok, zengin bir bilgi kaynağı olmasıdır. Yükseklik perspektifi artırır ve bu çok değerli bir hediyedir. Araştırmacılar bunun ne kadar kıymetli bir veri olduğunu bilirler. Çünkü iyi görüş mesafesinde, yüksek bir noktada pozisyon aldığımızda (ki buna trigonometrik istasyon da diyebiliriz), en az iki yüksek noktayı daha belirlememiz mümkündür.

Yürüyüşlerimiz sırasında, elde ettiğimiz her bir iyi görüş, bize coğrafyanın belirgin özelliklerini yansıtan ya da oraya has belirgin özellikleri zihinsel olarak not etmemizi hatırlatır. Eğer bu özellik çok belirgin ve kendine özgü ise bu iş bir süre sonra otomatik olmaya başlar. Özel yerler kolayca hatırlanan ve anılarda iz bırakan özel isimlere sahip olurlar. Monmouthshire, Whales'deki Sugarloaf Dağları, Rio de Janeiro'daki Sugarloaf dağlarında olduğu gibi... Ne yazık ki büyük, belirgin yer işaretlerini fark edenler, çoğunlukla küçük detayları kaçırlar. Çok iyi bildiğinizi düşündüğünüz bir yeri ele alalım, hatırlayabileceğiniz her türlü yer işaretinin bir listesini yaptığınızı düşünelim. Bir sonraki sefer aynı yere gittiğinizde liste yapmaya kalktığınızda gözden kaçırdığınız onlarca detay olduğunu fark edersiniz.

Aslında, az bilinen ve çok da belirgin olmayan yer özelliklerini fark etmek ve zihinde tutmak oldukça emek gerektiren bir iştir.